

Други, нови облик експлоатације земљишне својине у периоду распадања турског феудалног система били су чифлуци. Субјекти су овде били држава, господари чифлука и сељаци који су земљу радили, па су се тако формирале три групе односа. Ово је, у ствари, била једна врста подељене или квази-својине у економском смислу тог појма, али држава није желела да ту чињеницу и правно санкционише, тј. упорно је чувала својину на земљишту. На тај начин се спречавао и развој ка приватној, буржоаској својини, иако су се елементи те својине све више преплитали са земљишном својином чифлука.

Трећи облик био је вакуф и код њега су субјекти држава, вакуф и сељаци који обрађују земљу. И ту су односи субјеката сложени, али је та врста својине подељена и у правном смислу. Она је истовремено и економска основа најреакционарније отоманске феудалне класе — муслиманског свештенства — и она се најспорије претварала у приватну својину.

Законским прописима доношеним у XIX веку санкционисане су следеће врсте земљишне својине: интегрална приватна својина „миак“, чији су предмет била земљишта у насељима која не прелазе површину од пет ари; облик државне својине „метруке“ која обухвата јавна земљишта (путеве, тргове и сл.), као и каменоломе, пашњаке и заједничке терене и, најзад, облик државне својине „меват“ — који обухвата напуштена и необрађена земљишта.

Развој производних снага и појачана класна борба наметнули су измене феудалног земљишног права, углавном у смислу проширења наследних права, могућности промета земљишта и његовог коришћења и задуживања. Но, и поред тога, промене донете поменутиим Законом из 1858. биле су сасвим недовољне. Држава је упорно настојала да разним видовима сачува суштину старог правног режима. Ту лежи и разлог што се, упркос распадању феудалне државне својине на самом почетку борбе за ослобођење у Бугарској, она није претворила у интегралну приватну својину. Главна препрека оваквом развоју била је феудална супраструктура турске државе. Коначно, са настанком народног покрета за ослобођење и са ослободилачким руско-турским ратом, који је играо улогу буржоаско-демократске револуције, отворен је пут развоју производних односа у Бугарској.

Бурица Крстић

»HAZSABALYOK« — саставио и приредио др Хорват Дежо Будимпешта, 1971. године.

У издању Института за државу и право, при Мађарској академији наука изашла је 1971. године збирка која обухвата правила везана за рад највиших представничких тела неких источно- и западноевропских земаља. Збирку са називом „Пословници“ саставио је и обрадио др Хорват Дежо.

Анализом садржине пословника о раду највиших представничких тела, као и других аката у којима се налазе правила о процедури и начину рада највиших представничких тела, аутор је покушао да утврди, са једне стране, одређена заједничка правила која се примењују у свим представничким телима, а са друге стране, да укаже на нека специфична решења. Заједничка правила аутор је навео у уводном делу, у оквиру којих посебно обрађује:

— Оснивачку скупштину, где се посебно осврће на садржину оснивања, ток првог сазива, верификацију мандата посланика, као и права предлагања за оне органе који се на првом заседању бирају и заклетву и свечану изјаву посланика.

— Унутрашњу организацију представничког тела. У оквиру овога дела, аутор се посебно задржава на органима који се формирају у оквиру представничког тела. Као карактеристичне аутор наводи: председника, пот-председнике и председништво; секретара и записничаре; посланичке групе; комисије; одборе; задатке и начин рада ових тела.

— У трећем делу аутор износи она правила која се односе на само заседање и рад представничких тела. Полазећи од правила која се односе на дане у којима се заседања одржавају, аутор додирује и следеће проблеме: начин утврђивања програма рада и дневних редова на седницама; законодавна процедура (предлагање, поступак доношења закона, приговори и начин одлучивања о приговорима, гласање и остали додатни услови које треба испунити да би закон почео да производи своје правно дејство).

— Обавезама и правима посланика аутор је посветио један посебан део у уводном делу. Сва права и дужности посланика аутор групише на: а) она права и обавезе посланика која он остварује као члан највишег представничког тела (учествовање у раду, предлог за сазивање седница, законодавна иницијатива, предлагање избора и опозива за оне органе или функционере које бира представничко тело, права везана за гласање, право предлагања декларација, препорука или предлога, право приговора и сл. (б) Друга група јесу права и обавезе посланика у изборној јединици. (в) Имунитетско право посланика и сва права која из овог права произилазе. (г) Аутор посебно говори и о одговорности посланика о опозиву и дисциплинским мерама које му се могу изрећи ако не врши своје обавезе или прекрши своја права.

— Због изузетног значаја права посланика на интерпелације и постављање посланичких питања, аутор ове проблеме издваја у посебан део. Он наводи могући круг проблема из којих би се посланичка питања могла упућивати, истиче круг лица која могу постављати ова питања и наглашава коме се питања упућују. У овом делу наводе се и сва права везана за саму процедуру постављања питања или тражења информација.

После уводног дела, аутор приказује, у овој упоредној студији, поступак и начин рада представничких тела у појединим источно и западно-европским земљама. Збирка обухвата две књиге. Прва се односи на анализу рада представничких тела источноевропских социјалистичких земаља, а друга на земље западне Европе.

У првој књизи, која се односи на источноевропске социјалистичке земље, обухваћене су следеће земље:

— *Бугарска Народна Република* — Питања која се овде обрађују обухватају: први сазив скупштине и избор врховних органа Народне скупштине; канцеларију и секретаре; комисије Народне скупштине; време заседања; посланичка питања; као и права и обавезе посланика.

— *ЧССР-а* (Савезни сазив је специфичан јер је ЧССР федерација. За савезни сазив од посебног су значаја: први сазив; делокруг домова скупштине; записници; председништво; посланици и њихова права и обавезе. (б) Чешко национално веће — први сазив; време заседања; делокруг; начин рада на седницама; органи Чешког националног већа; посланици и њихова права и дужности. (в) Словачко национално веће — први сазив; време заседања; начин рада на седницама; органи Словачког националног већа; представништво Словачког националног већа; посланици и њихова права и дужности.

— *СФРЈ* — Југославији је у овом делу посвећена посебна пажња. Као примере, аутор је, поред анализе рада Савезне скупштине, изнео и рад у неким од њених већа.

а) Савезна скупштина — Већа савезне скупштине; посланици и њихова права и дужности; председници и председништво Скупштине; радна тела — одбори и комисије; Савезно извршно веће; јавност рада Савезне скупштине и њених органа; употреба језика и писама; акти Савезне скупштине; везе између Савезне скупштине и органа управе; везе између Савезне скупштине и Уставног суда Југославије; везе између Савезне скупштине и Врховног суда Југославије као и Врховног привредног суда; са-

радња Савезне скупштине са скупштинама других друштвено политичких заједница и сл.

б) Социјално-здравствено веће је аутор узео као један од примера рада већа Савезне скупштине обрађујући његов делокруг рада, организацију већа, као и начин и метод рада.

в) Културно-просветно веће — Обрађена су следећа питања: делокруг рада; права и обавезе чланова већа у раду већа; организација већа; план рада; доношење аката и претрес других питања у већу; сарадња већа са другим органима и организацијама; начин рада већа.

— *Пољска народна република* — Органи Сејма, поступак рада Сејма и права и дужности посланика су питања која аутор обрађује у делу који се односи на Пољску Народну Републику.

— *Мађарска Народна Република* — Први сазив Скупштине; организација Скупштине; периоди у којима се Скупштина састаје и заседа, као и начин рада и поступак рада Скупштине; интерпелација; Секретаријат Скупштине; помоћни органи и њихов рад. Ова питања обухваћена су у анализи рада највишег представничког тела Мађарске Народне Републике.

— *Немачка Демократска Република* — Први сазив; начин рада; припрема, одлучивање и нашин извршавања одлука *Volkskammere*; администрација и организација *Volkskammere*; права и обавезе посланика.

— *Румунска Социјалистичка Република* — Аутор обрађа пажњу на следећа питања: време у коме заседа Велика народна скупштина Румуније избор посланика и проверавање законитости избора; секретаријат; комисије и одбори; начин и проблем рада; избор Државног савета, Министарског савета, јавног тужиоца и јавног правобраниоца; предлози закона; правила везана за гласање; информације, питања и интерпелације посланика; записници; имунитетско и остала права и дужности посланика.

— *СССР* — Начин рада Врховног совјета је једино питање које аутор обрађује у свом делу.

Друга књига ове збирке посвећена је правилима рада парламената и највиших представничких тела неких западноевропских земаља.

У њој су обухваћене:

— *Аустрија* — Као значајнија истакнута су следећа питања: Први сазив; дневни ред; поступак рада и одлучивања; одредбе о одржавању реда; језик на коме се води поступак; однос парламента према органима и организацијама ван парламента.

— *Белгија* — Организација Парламента; начин рада Парламента; поступак доношења нацрта и предлога закона; послови везани за одлучивање о буџету; посланичка питања и интерпелација; дневни редови; посебни поступци и одредбе.

— *САД* — Аутор полази, пре свега, од утврђивања права и дужности: спикера, секретара, шефа безбедности, *major domus*-а, шефа поште и духовника. Друга група одредаба везана је за сталне комисије, њихова права и обавезе, њихове извештаје и сл. Трећа група питања се односи на права и дужности посланика. Четврта група питања односи се на начин рада Конгреса. (У оквиру овог дела су одредбе о дневним редовима, о одржавању реда на седницама, о правима чланова представничког тела која су везана за њихов рад, (посебно о правима везаним за доношење закона и других аката) итд. Посебна правила се установљавају за дневне послове, за послове који не буду окончани за време колико траје једно заседање, као и послове за које је одређено да имају приоритет приликом одлучивања о њима. Пета група правила односи се на понашање у оквирима саме парламентарне куће (дозвола за улазак у кућу, званични и други обавештачи, понашање на седницама и сл.). Шеста група одредаба односи се на акте које доноси представничко тело: врсте аката, поступак доношења појединих аката, формуле и обрасци и сл. 3. На крају, ту су и одредбе о помоћним и радним телима Конгреса.

— *Француска* — Организација и рад француске Народне скупштине; поступак доношења закона. Аутор прави разлику између: а) редовног по-

-ступка за доношење закона, (б) поступка доношења буџетских закона; (в) посебних поступака за доношење закона. У односу на рад француске Народне скупштине наводе се као интересантна и следећа питања: правила везана за парламентарну контролу (интерпелације; изгласавање и постављање питања поверења влади; кривичноправна одговорност председника Републике и чланова владе и сл.).

— *Велика Британија* — Сва правила о раду Парламенту у Великој Британији, могла би се груписати у неколико група. Прва група правила односи се на ток заседања (време у коме Парламент заседа, дневни ред, одлагање заседања, закључивање расправе и сл.). Друга група правила се односи на поступак доношења аката и начин одлучивања у Парламенту. Четврта група правила се односи на правила понашања и одржавање реда на заседању. Пета група се односи на помоћна и радна тела Парламента. Шеста група одредаба односи се на међусобне односе Парламента и владе.

— *Немачка Савезна Република* — Председник, потпредседници и записничари; избор савезног канцелара; посланичке групе; Сенат старца; права и дужности посланика; начин рада и одржавање реда на седницама; помоћна радна тела (одбори и комисије); интерпелације (велике, мале и вербалне); молбе, петиције и извештаји комисија; извршавање одлука и акта која се доносе ради извршења и спровођења одлука; представљање Парламента између два заседања; дневни ред; место и задаци повереника за народну одбрану.

— *Италија* — Први сазив; овлашћење председника; контрола избора; парламентарне групе; сталне комисије и њихова делатност; заседање и одржавање реда на заседању; процедура доношења закона; гласање; предлог и процедура везана за доношење уставног закона; молбе, питања, интерпелације и иницијатива; парламентарне делегације; записници; канцеларија — секретаријат.

И овако кратак и летимичан поглед проблема и питања која је аутор у својој збирци обрадио, довољан је да би се уочили сви квалитети овако сакупљеног материјала. Збирка је, несумњиво, допринос упоредноправном изучавању рада и функционисања највиших представничких тела већине источно и западноевропских земаља. Анализом низа различитих решења ових питања у појединим земаљама аутор долази до одређених закључака. Са једне стране, он указује на одређена заједничка решења, са друге, пак, уочава тамо где су решења различита, њихове поједине предности односно недостатке, и указује на могућа боља решења. Овако савесно сакупљен и делимично обрађен изворни материјал корисно може послужити и за шире научне анализе и теоријска уопштавања.

Маријана Ивковић Пајванчић

Томица Никчевић: ПОСТАНАК И ПОКУШАЈ ПРЕРАДЕ ГРАБАНСКОГ ЗАКОНИКА КНЕЖЕВИНЕ СРБИЈЕ (одељење друштвених наука Српске академије наука и уметности, Споменик СХИХ, нова серија 21, пп. 126, Београд, 1971)

Данас, када још увек нису кодификоване неке најважније гране нашег грабанског права, од интереса је свака научна публикација која питање кодификације у овој области третира и са историјскоправног становишта. Једна од најважнијих законодавних акција у Србији у прошлом веку фиксирана је на страницама ове публикације на продубљен и аналитички начин, поред тога што је, такође, прегледно изложен и историјат ове наше значајне кодификације. Овај рад се стога, по многим својим добрим особинама, посебно истиче у обимној литератури о Грабанском законнику Кнежевине Србије из 1844. године.

Из подробних анализа ауторових, заснованих на исцрпним истраживањима у архивама, затим на новијој релевантној литератури, као и на чи-